

Platón

A KISEBBIK HIPPIASZ

(Kárpáthy Csilla fordítása)

I. EUDIKOSZ

Te pedig miért hallgatsz itt, Szókratész, amikor Hippiasz ilyen fontos dolgokat fejtett ki, s miért nem helyesled a mondottakat velünk együtt, vagy miért nem cáfolod meg, ha úgy gondolod, hogy nem jól mondott valamit? Annál is inkább, hiszen magunk közt vagyunk, mi, akik olyan nagyon lelkesedünk érte, hogy filozófiai eszmecserékben részt vegyünk.

SZÓKRATÉSZ

Valóban, Eudikosz, van, ami felől örömet kifaggtatnám Hippiaszt azzal kapcsolatban, amit az imént Homéroszról mondott. Apádtól, Apémantosztól hallottam ugyanis, hogy az Iliász szebb költői alkotása Homérosznak, mint az Odüsszeia, még hozzá annyival szebb, amennyivel különb Akhilleusz Odüsszeusznál; mert a két költői alkotás közül, mondta ő, az egyiket Odüsszeusz tiszteletére költötte, a másikat Akhilleuszéra. Afelől faggtatnám ki tehát örömet Hippiaszt, ha kedvére volna, hogy mit gondol erről a két férfiről, melyiküket mondja különbnek – hiszen olyan sok s annyiféle egyéb dolgot fejtett már ki nekünk a többi költőről is meg Homéroszról is.

II. EUDIKOSZ

De hiszen világos, hogy nem fukarkodik majd a felelettel Hippiasz, ha megkérdesz tőle valamit. Ugye, Hippiasz, felelni fogsz, ha kérdez tőled valamit Szókratész? Vagy mit teszel?

HIPPIASZ

Valóban furcsán tennék, Eudikosz, ha én, aki hazulról, Éliszből mindenkor ellátogatok Olümpiába az oda sereglő görögök ünnepélyére, amikor az olümpiai játékok zajlanak, a szentélyhez járulok és készségesen elmondom, amit csak kíván tőlem valaki, abból a tárgykörből, melynek fejtegetésére felkészültem, és bárki kívánságára megfelelek arra, amit éppen kérdez* – most megfutamodnék Szókratész kérdései elől!

SZÓKRATÉSZ

De boldog érzés tölthet el, Hippiasz, ha minden egyes olümpiai játékon úgy léphetsz be a szentélybe, hogy lelked bölcsessége felől ily jó reményt táplálsz! És csodálnám, ha a testi erő valamelyik bajnoka a maga testi erejében ily rettenthetetlenül bízva érkezne oda versenyezni, ahogyan te mondd, hogy bízol a magad szellemi erejében.

HIPPIASZ

És méltán is érzem én ezt, Szókratész! Mert amióta csak eljárak Olümpiába versenyezni, nem akadtam még soha senkire, aki erősebb lett volna nálam.

III. SZÓKRATÉSZ

De szépen is mondtad ezt, Hippiasz! S a bölcsesség mily díszes emlékműve ez a te

hírneved az élisziek városa meg a szüleid számára! De ugyan mit mondasz nekünk Akhilleuszról meg Odüsszeuszról? Vajon melyiküket tartod különbnek, és miért? Mert amikor sokan voltunk odabent, és te erről tartottad fejtegetésedet, nem tudtam követni szavaidat; mert restelltem, hogy újra meg újra megkérdezzek, minthogy nagy volt a tömeg odabent – meg aztán tartottam tőle, hogy a kérdezősködés netalán még megzavarna fejtegetésedben. De most, hogy kevesen is vagyunk, meg Eudikosz is arra biztat itt, hogy csak kérdezzek – mondd el hát és magyarázd meg nekünk világosan, mit is mondtál e két férfiról! Hogyan tettél közöttük különbséget?

HIPPIASZ

Én pedig, Szókratész, örömet fejttem ki neked még világosabban, mint az előbb, hogy mit is tartok róluk és még másokról is. Azt mondom tehát, hogy Homérosz a legkülönb férfinak Akhilleuszt rajzolta meg a Trójába sereglettek közül, a legbölcsebbnek Nesztórt s a legravaszabbnak Odüsszeuszt.

SZÓKRATÉSZ

Ejha, Hippiasz! De megtennéd-e azt a szívességet nekem, hogy nem nevetsz ki, ha szavaidat alig értve, sűrűn kérdezősködöm? Kísérelj meg tehát, hogy szelíden válaszoljass nekem.

HIPPIASZ

No, csúf dolog is volna, Szókratész, ha én, aki másokat erre oktatok, és jogosnak tartom, hogy pénzt fogadjak el érte, irántad, ha kérdezősködöl, nem volnék elnézéssel, s nem szelíden válaszolhatnék neked.

IV. SZÓKRATÉSZ

Nagyon szépen beszélsz! Én ugyanis, amikor azt állítottad, hogy a legkülönbnek Akhilleuszt rajzolta meg Homérosz, a legbölcsebbnek pedig Nesztórt, úgy gondoltam, hogy értem, amit mondasz. De amikor kijelentetted, hogy a legravaszabbnak Odüsszeuszt alkotta meg a költő, ezzel, őszintén szólva, végképp nem tudom, mit mondasz. Felelj hát nekem, hátha így majd jobban megértek valamit belőle: Akhilleuszt nem ravasznak alkotta meg Homérosz?

HIPPIASZ

A legkevésbé sem, Szókratész! Inkább a legegyszerűbbnek s a legigazabbnak. Hiszen a „kérlelések”-ben, ahol leírja, hogyan társalognak egymással, így szól az ő Akhilleusza Odüsszeuszhoz:

Isteni sarj, Láertiadész, leleményes Odüsszeusz,
kell, hogy a szót nyíltan megmondjam, vissza se fogjam,
úgy, ahogy én érzem s ahogyan hiszem is, hogy igaz lesz:

.....

Gyűlöletes nékem, Hádész kapujával egyenlőn,
az, ki szívében mást rejt s ismét más van a nyelvén.
Hát kijelentem most, mit látok a leghelyesebbnek .. .*

Ezekkel a szavakkal világítja meg mindkét férfi jellemét: hogy Akhilleusz igaz és egyszerű, Odüsszeusz viszont ravasz és csaló; mert Akhilleusz szájába adja ezeket az Odüsszeusznak szóló szavakat.

SZÓKRATÉSZ

Most már azt hiszem, értem, amit mondasz, Hippiasz: úgy látszik, csalónak mondd a ravaszt.

HIPPIASZ

Igen, Szókratész! Mert hiszen ilyenek alkotta meg Odüsszeuszt Homérosz sok helyütt az Iliászban is, az Odüsszeiában is.

SZÓKRATÉSZ

Homérosz tehát, úgy látszik, másnak gondolta az igaz férfit és másnak a csalót, nem pedig ugyanannak.

HIPPIASZ

Hát persze, Szókratész!

SZÓKRATÉSZ

És vajon te magad is így gondold, Hippiasz?

HIPPIASZ

Mindenesetre; de hiszen furcsa is volna, ha nem így gondolnám.

V. SZÓKRATÉSZ

Akkor hát hagyjuk most Homéroszt, minthogy amúgy is lehetetlen volna megkérdeznünk tőle, mit is forgatott a fejében, amikor e szavakat költötte. Te azonban, mivel szemlátomást magadra vállalod a felelősséget és egyetértesz azzal, amit szerinted Homérosz mond, válaszolj közösen Homérosz és a magad nevében.

HIPPIASZ

Legyen így; kérdezz hát röviden: mit kívánsz.

SZÓKRATÉSZ

Azokat nevezed-e hát csalónak, akik képtelenek megtenni valamit – mint például a betegek –, vagy azokat-e, akik képesek megtenni valamit?

HIPPIASZ

Én bizony azokat, akik nagyon is képesek sok egyébre is, meg az emberek becsapására is.

SZÓKRATÉSZ

Képesek tehát, s úgy látszik, a te állításod szerint ravaszok is; nem így van?

HIPPIASZ

De így.

SZÓKRATÉSZ

De vajon együgyűségből és esztelenségből ravaszok és csalárdak-e, vagy agyafúrtságból és némi eszességből?

HIPPIASZ

Agyafúrtságból és eszességből, mindenesetre.

SZÓKRATÉSZ

Eszesek tehát, úgy látszik.

HIPPIASZ

Zeuszra, nagyon is.

SZÓKRATÉSZ

És mint eszesek, nem tudják-e, mit cselekszenek, vagy tudják?

HIPPIASZ

Nagyon is tudják! És éppen ezért gonoszkodnak.

SZÓKRATÉSZ

S mivel tudják, amit tudnak, vajon tudatlanok-e vagy bölcsek?

HIPPIASZ

Persze hogy bölcsek, mégpedig éppen abban, hogy becsapjanak.

VI. SZÓKRATÉSZ

Várj csak! Forgassuk meg eszünkben újra, mi is az, amit mondasz. Azt állítod, hogy a csalók mindenre képesek és eszesek, és tudósok és bölcsek abban, amiben csalók?

HIPPIASZ

Persze hogy ezt állítom.

SZÓKRATÉSZ

S hogy más-más fajták az igazak és a csalók, és egymással homlokegyenest ellentétesek?

HIPPIASZ

Ezt mondom.

SZÓKRATÉSZ

Nos tehát, a csalók, úgy látszik, a sok mindenre képesek s a bölcsek közül valók teszerinted.

HIPPIASZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

De amikor azt mondd, hogy sok mindenre képesek és bölcsek a csalók, vajon azt mondd-e ezzel, hogy éppen arra képesek, hogy csaljanak?

HIPPIASZ

Én bizony azt, hogy képesek.

SZÓKRATÉSZ

Lényegében azt mondd ki tehát, hogy a csalók bölcsek és csalásra képesek.

HIPPIASZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

A csalásra képtelen és tudatlan férfi tehát aligha lehetne csaló.

HIPPIASZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Az képes valamire, aki megteszi, amit csak akar, akkor, amikor akarja. Nem arról beszélek, akit betegség vagy más effélék akadályoznak, hanem, hogy például te képes vagy a neved leírására, amikor csak akarsz, erről beszélek. Vagy nem azt nevezed-e te is valamire képesnek, akivel így áll a dolog?

HIPPIASZ

De igen.

VII. SZÓKRATÉSZ

Nos, akkor, mondd csak, Hippiasz, nem vagy-e te valóban jártos a számolásban meg a számtanban?

HIPPIASZ

Bárki másnál jobban, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

Ha tehát megkérdeznéd tőled valaki, mekkora számot ad háromszor hétszáz, ha akarnád, bárki másnál gyorsabban és jobban megmondhatnád az igazat efelől?

HIPPIASZ

Nagyon is.

SZÓKRATÉSZ

Nemde, mivel a legnagyobb képességű s a legbölcsebb vagy ebben?

HIPPIASZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

S vajon csak a legbölcsebb s a legnagyobb képességű vagy-e, vagy a legjelesebb is abban, amiben a legnagyobb képességű s a legbölcsebb: a számtanban?

HIPPIASZ

Bizony a legjelesebb is, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát te volnál a leginkább képes arra, hogy igazat mondj mindebben; így van-e?

HIPPIASZ

Úgy vélem, igen.

SZÓKRATÉSZ

Hát a csalások ugyanezekben a dolgokban? Felelj csak bátran és nagyvonalúan, Hippiasz, ahogy korábban is: ha megkérdeznéd tőled valaki, mennyi háromszor hétszáz, vajon te csalnál-e a legjobban, mindig egyazon hamis ítéletet mondva mindezekről, ha már csalni akarnál és sohasem igazat felelni – vagy talán a számtanban járatlan tudna jobban csalni tenálad, ha csalni akarnál? Vagy pedig a járatlan, míg sűrűn akarna hamis ítéletet mondani, igazat szólna akaratlanul is, ha úgy hozná a véletlen, éppen tudatlansága miatt, te viszont, aki bölcs vagy ebben, mindig ugyanúgy csalnál, ha csalni akarnál?

HIPPIASZ

Bizony úgy van, ahogy te mondod.

SZÓKRATÉSZ

Nos, vajon a csaló minden egyébben csaló-e, csak éppen a számolásban nem az, s a számok tekintetében nem csaló-e?

HIPPIASZ

Dehogynem, Zeuszra! a számok tekintetében is.

VIII. SZÓKRATÉSZ

Tegyük-e hát fel, Hippiasz, hogy van olyan ember is, aki a mennyiségtan s a számolás tekintetében is csaló?

HIPPIASZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

Milyen is volna tehát ez az ember? Nem kell-e megengednünk neki – ha már csaló, ahogy elismerted az imént –, hogy csalásra képes? A csalásra képtelenről ugyanis azt mondtad, ha emlékszel, hogy sohasem válhat csalóvá.

HIPPIASZ

Hogyne emlékezném, éppen így mondtam.

SZÓKRATÉSZ

És vajon nem azt állítottad-e az imént magadról, hogy a leginkább képes vagy csalásra a

számolásban?

HIPPIASZ

De igen; ezt is mondtam bizony.

SZÓKRATÉSZ

De vajon nem vagy-e a leginkább képes arra is, hogy igazat mondj a számolásban?

HIPPIASZ

De, nagyon is.

SZÓKRATÉSZ

Ugyanaz az ember tehát csalásra is, igazmondásra is képes a számolásban; ez pedig az ebben kiváló: a számolás mestere.

HIPPIASZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Ki más volna hát a csaló a számolásban, Hippiasz, mint az abban kiváló? Hiszen ő az, aki képes erre; de ugyancsak ő az igazmondó is egyben.

HIPPIASZ

Úgy látszik.

SZÓKRATÉSZ

Látod tehát, hogy ugyanaz az ember csaló is meg igazmondó is ezekben a dolgokban, s hogy az igazmondó semmivel sem különb a csalónál, hiszen ugyanaz az ember voltaképpen, és semmiféle ellentétesség nincs benne, ahogy te gondoltad az imént.

HIPPIASZ

Úgy látszik, nincs, legalábbis eszerint.

SZÓKRATÉSZ

Akarod-e hát, hogy vizsgálódjunk még másutt is?

HIPPIASZ

Ha te is úgy akarsz.

IX. SZÓKRATÉSZ

Nemde a mértanban szintén járatos vagy?

HIPPIASZ

Úgy bizony.

SZÓKRATÉSZ

Nos hát nem így áll-e a dolog a mértannal is? Ugyanaz az ember képes a leginkább csalásra is, igazmondásra is a mértani ábrákat illetően: a mértan mestere.

HIPPIASZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Ennek tudósa pedig ki volna más, mint ő maga?

HIPPIASZ

Nem is másvalaki.

SZÓKRATÉSZ

A mértan tudós és bölcs mestere tehát, nemde, a leginkább képes mindkét dologra? S ha valaki csaló lehet a mértani ábrákat illetően, ki volna más, mint ő maga, a tudós? Hiszen ő az, aki képes erre. A tudatlan viszont képtelen a csalásra, s így sohasem válhat csaló abból, aki csalásra nem képes, ahogy elismertük közösen.

HIPPIASZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Vizsgáljuk meg tehát még a harmadikat is: a csillagászt. Erről a mesterségről megint csak úgy gondolod, hogy még inkább ismerője vagy, mint az előbbieknél; így van, Hippiasz?

HIPPIASZ

Így.

SZÓKRATÉSZ

Nos hát nem ugyanígy áll-e a dolog a csillagászattal is?

HIPPIASZ

Legalábbis valószínű, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

Tehát a csillagászatban is, ha valaki, hát ki más lesz a csaló, mint a tudós csillagász, aki képes a csalásra? Nem is az erre képtelen, hiszen az tudatlan.

HIPPIASZ

Úgy látszik, így van.

SZÓKRATÉSZ

Ugyanaz lesz tehát igazmondó és csaló a csillagászatban is.

HIPPIASZ

Úgy tetszik.

X. SZÓKRATÉSZ

Rajta hát, vizsgálj csak így végig kedvedre, Hippiasz, valamennyi tudományt: vajon akad-e olyan, ahol másként áll a dolog, mint így? Mindenesetre a legtöbb mesterségben bölcsőbb vagy minden más embernél, ahogy tőled magadtól hallottam egyszer, amint nagy büszkén soroltad elő sok és irigylésre méltó bölcsességedet a piactéren, a pénzváltó asztaloknál. Azt mondtad, Olümpiába mentél egyszer, s amit csak testeden viseltél, mindaz a magad keze műve volt. Hogy először is a gyűrű, mert ezen kezdted, amit viselsz, a magad keze műve, minthogy a gyűrűk csiszolásához is értesz; s hogy a másik pecsétgyűrű is a te műved, meg a kaparólemez is, az olajoskorsó is, mindezt te készítetted. Aztán, mondtad, magad szabtdarvartad a sarut is, melyet viselsz, s a ruhádat és az ingedet is te szőtted; de a legcsodálatosabbnak s a tenger sok bölcsességed legfőbb tanújelének mégis azt látta mindenki, amikor kijelentetted, hogy magadon viselt inged övét – mely akárcsak a legdúsabb perzsa nőké, olyan – szintén te magad hímezted. Ezenfelül, hogy tarsolyodban verseket, eposzokat, tragédiákat, dithüramboszokat tartogatva érkezted, meg számos, különféle és más-más módon szerkesztett beszédet is. S hogy az általam imént szóba hozott tudományoknak is másoknál kiválóbb ismerőjeként érkezted oda: versmértékeknek is, zenei összhangzatnak is, helyesírásnak is, és még igen sok egyébnek ezenfelül, úgy rémlik, ha jól emlékszem. De az emlékezetbe vésés módszerét illető ügyességedet, úgy látszik, mégiscsak kifelejtettem; noha éppen ebben véled magad a legragyogóbbnak! Úgy vélem azonban, még igen sok más egyebet is elfelejtettem. De íme, mit mondok én: akár a magad mesterségeit tekinted – mily bőségesek is! –, akár a másokét, mondd csak meg nekem annak alapján, amiben én meg te megállapodtunk: vajon találj-e valahol olyat, ahol más az igazmondó és más a csaló, s ne egy és ugyanaz volna mindkettő? Vizsgálj csak meg bármiféle bölcsesség vagy agyafúrtság terén – de nevezd, ahogy neked tetszik –, mégsem találj olyat, barátom, mert hiszen nincs is; ha mégis, mondd meg te magad.

XI. HIPPIASZ

Csak hogy nem tudok olyat, Szókratész, legalábbis pillanatnyilag.

SZÓKRATÉSZ

Nem is fogsz tudni, úgy hiszem. De ha én igazat mondok, tartsd jól az eszedben, mi derül ki beszélgetésünkből, Hippiasz!

HIPPIASZ

Nem nagyon értem, mit mondasz, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

Mert most netalán nem élsz az emlékezetbe vésés módszerével; nyilván úgy gondolod, hogy nincs is szükséged erre. De majd emlékeztetek én: tudod-e, hogy Akhilleuszt igazmondónak nevezted, Odüsszeuszt viszont csalónak és ravasznak?

HIPPIASZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

Most azonban látod, hogy kiderült: ugyanaz az ember csaló is meg igazmondó is egyben; úgyhogy, ha csaló volt Odüsszeusz, igazmondó is volt egyben, s ha igazmondó Akhilleusz, csaló is egyben; s e férfiak sem nem különböznek egymástól, sem nem ellentétesek, hanem egymáshoz hasonlóak?

HIPPIASZ

Ó, te mindig efféle beszélgetéseket szősz, Szókratész! És megragadva a szót ott, ahol a leghamarabb kisiklik a kézből, markodban tartod apránként megkaparintva, s nem a tárgy egészéről vitázol, nem arról, amiről a beszélgetés folyt! Különb, ha akarod, akár most is számos bizonyítékkal mutatom ki neked hitelt érdemlő beszédben, hogy Homérosz különbnek rajzolta meg Akhilleuszt Odüsszeusznál, csalásra képtelennek; emezt viszont eselszövőnek és sokszoros csalónak, silányabbnak Akhilleusznál. Ha akarod, szegezd hát szavad szavam ellen, hogy a másik a különb; s a jelenlevők jobban tudják majd, melyikünk beszél különbül.

XII. SZÓKRATÉSZ

Hippiasz, én nem vitatom el tőled, hogy bölcsőbb vagy, mint én; hanem mindig is az volt a szokásom, hogy amikor valaki mond valamit, arra fordítom figyelmemet, különösen, amikor még bölcsnek is látom azt, aki szól. S minthogy megérteni vágyom, amit mond, keresztül-kasul firtatom, szemügyre veszem újra meg újra, és összerakom a mondottakat, hogy megértsem; ha viszont ostobának látom azt, aki szól, se nem kérdezgetem, se nem törődöm azzal, amiről beszél. S ebből megtudod majd, kiket is tartok én bölcsnek; mert csüngeni látsz majd a bölcs szavain, és kérdezősködni tőle, hogy megértsek valamit s ez hasznomra legyen; éppen ezért forogatom eszemben most is, amit mondtál, hogy az imént idézett verssorokban kimutattad: Akhilleusz úgy szól Odüsszeuszhoz mint hencegőhöz; és furcsának tartanám – ha valóban te mondanál igazat –, hogy Odüsszeusz, a ravasz, sehol sem mutatkozik hazugnak,

Akhilleusz viszont meglehetősen ravasznak mutatkozik a te szavaid szerint, hiszen hazudik. Mert kimondva e szavakat, melyeket te is elmondtál az imént:

Gyűlöletes nékem, Hádész kapujával egyenlőn,
az, ki szívében mást rejt s ismét más van a nyelvén
– kevéssel utóbb kijelenti, hogy sem Odüsszeusz, sem
Agamemnón nem győzi őt meg, s hogy semmiképpen
sem marad Trójában, hanem

áldozom én holnap Zeusznak meg az égilakóknak,
és a hajóim jól megrakva, a vízre kisiklok,
s láthatod is, ha kívánod, s épp van gondod ilyenre,
hajnalban hallal-teli Hellészpontoszon úszni
bárkáim s bennük buzgón evező daliákat;
és ha a nagynevű Földrázó is kedvez az úton,
harmadnapra a sűrű-rögű Phthiába elérek.*

De még korábban mindezeknél, Agamemnónt gyalázva kijelentette:

Most Phthiába megyek; sokkal jobb lesz nekem innen
görbe hajóimmal hazatérnem; nincs is eszemben így
legyalázva neked halmoznom kincsre a kincset.*

S miután így beszélt akár az egész hadsereg színe előtt, akár a maga harcostársaihoz, sehol

senki sem látja, hogy útra készülődnek, vagy nekifogna a bárkák vízre vontatásának, hogy hazahajózzék; hanem fölöttébb fennköltén fittyet hány az igazmondásra. Éppen ezért is kérdeztelek meg mindjárt kezdetben, Hippiasz, minthogy nem láttam világosan, melyik férfit is rajzolta meg kiválóbbnak a költő, s úgy gondoltam, igen kiváló mindkettő, s hogy nehéz eldönteni, melyikük a kiválóbb akár a csalás, akár az igazmondás, akár egyéb erény tekintetében; mert hiszen ebben is közel áll egymáshoz mind a kettő.

XIII. HIPPIASZ

Mert nem helyesen szemléled a dolgot, Szókratész; hiszen nyilvánvaló, hogy amit hazudik Akhilleusz, nem a maga jószántából hazudja, hanem szándéka ellenére, minthogy a tábornok sújtó csapás maradásra és oltalomnyújtásra kényszeríti őt. Odüsszeusz viszont szántszándékkal s ármányból hazudik.

SZÓKRATÉSZ

Félrevezetsz engem, drága barátom, Hippiasz, és Odüsszeuszt utánzod magad is.

HIPPIASZ

Semmi esetre sem, Szókratész! Ugyan mit beszélsz és hova gondolsz!

SZÓKRATÉSZ

Hogy azt mondod: nem ármányból hazudott Akhilleusz, noha – a hengegésen kívül – oly szemfényvesztő s oly ármányos volt, ahogyan megalkotta őt Homérosz, hogy még Odüsszeusznál is annyival eszesebbnek mutatkozott észrevétlen hengegésével, hogy szemtől szembe ellent mert mondani önmagának, s ezt észre sem vette Odüsszeusz; legalábbis semmi olyasmit nem mond Akhilleusznak, amiből kiderülne, hogy hazugságát észrevette volna Odüsszeusz.

HIPPIASZ

Hogy mondhatod, Szókratész?

SZÓKRATÉSZ

Hát nem tudod-e, hogy valamivel később szólván – miután azt mondta Odüsszeusznak: kora hajnalban elhajózik* –, Aiasznak már nem mondja azt, hogy elhajózik, hanem másképpen beszél.

HIPPIASZ

Ugyan hol?

SZÓKRATÉSZ

Ahol ezt mondja:

addig ugyan nem lesz gondom véres viadalra,
míg harcosszívű Priamosz ragyogó fia, Hektór,
nem tör a sátrunkhoz, bárkánkhoz, a mürmidonokhoz,
argoszi hőst gyilkolva, hajókat füstbeborítva.
Ámde az én sátramnál és éjszínű hajómnál
Hektór, bármi heves, hiszem én, hogy fölhagy
a harccal.*

Te pedig, Hippiasz, olyan feledékenynek gondolod-e Thetisz fiát s az igen bölcs Kheirón neveltjét, hogy, miután kevéssel előbb a legsúlyosabb szidalommal szidalmazta a hengegőket ő maga tüstént kijelenti Odüsszeusznak, hogy elhajózik, Aiasznak viszont, hogy marad? S nem úgy gondolod-e inkább, hogy ármánykodik és régimódinak tartja Odüsszeuszt, akinek ezzel a csellel és csalással járhat túl az eszén?

XIV. HIPPIASZ

Én bizony nem így vélekedem, Szókratész; hanem hogy pusztán jóhiszeműségből tért el

szándékától, s mondott mást Aiasznak, mint Odüsszeusznak; Odüsszeusz ellenben, ha igazat mond is, mindig úgy mondja, hogy ármánykodik, s ugyanúgy, ha hazudik.

SZÓKRATÉSZ

Eszerint tehát Odüsszeusz, úgy látszik, különb Akhilleusznál.

HIPPIASZ

Dehogy is, semmi esetre sem, Szókratész!

SZÓKRATÉSZ

Már hogyne! Hát nem az imént derült-e ki, hogy a szándékosan csalók jobbak a nem szándékosan csalóknál?

HIPPIASZ

Már hogyan volnának jobbak, Szókratész, a szándékosan jogsértők s a szándékosan ármánykodók és gonoszat művelők azoknál, akik nem szándékosan teszik? Inkább nagyon is méltó a bocsánatra, úgy tetszik, ha valaki tudtán kívül követ el jogsértést vagy csal, vagy tesz egyéb gonoszat. Hiszen a törvények is sokkal szigorúbbak azokhoz, akik szándékosan művelnek gonoszat és csálnak, mint azokhoz, akik nem szándékosan teszik.

XV. SZÓKRATÉSZ

Látod-e, Hippiasz, hogy igazat mondok, amikor azt mondom, hogy makacsul kitartó vagyok a bölcssek kérdezgetésében? És úgy látszik, ez az egyetlen jó tulajdonságom, a többi mind roppant silány; a tények ugyanis a maguk mivoltában tévedésbe ejtenek, s nem tudom, hogyan is áll a dolog. Bőséges bizonyítékom erre, hogy amint társalgásba merülök valamelyikötökkel, akik bölcsességben a legjobb hírnévnek örvendtek – s e bölcsességetek tanúja valamennyi görög –, kiderül, hogy semmit sem tudok. Mert egy csöppet sem úgy vélekedem ugyanazokról a dolgokról, mint ti, őszintén szólva; s a tudatlanságnak ugyan mi volna nagyobb bizonyítéka annál, hogy valakinek a véleménye a bölcs férfiakétól eltér? De van egy csodálatosan jó tulajdonságom, ami megment: hogy tanulni nem szégyellek, hanem tudakozodom és kérdezgetek, és nagyon hálás vagyok annak, aki válaszol. És hálámat sohasem vontam még meg senkitől, hiszen sohasem tagadtam le, ha tanultam valamit, s nem a magam fölfedezésének tekintetem e tudást; sőt inkább dicsérem tanítómesteremet mint bölcslet, s közkinccsé teszem, amit tőle tanultam. Így aztán nem is értek most egyet veled abban, amit mondasz, hanem nagyon is eltérő a véleményem. Jól tudom azt is, hogy ez énmiattam van így, mivel olyan vagyok, amilyen vagyok, hogy semmivel se mondjam nagyobbak önmagamat. Nekem ugyanis úgy tetszik, Hippiasz, hogy éppen ellenkezőleg áll az egész dolog, mint ahogy te mondd: azok, akik ártalmára vannak az embereknek, megsértik a jogot, hazudnak, csálnak, egyszóval: vétkeznek, de szándékosan és nem szándékuk ellenére, jobbak azoknál, akik nem szándékosan teszik. Olykor azonban éppen az ellenkezőjét gondolom mindezekről, és csak tévelygek ezen a téren, világos, hogy nem tudásomnál fogva. Most viszont, pillanatnyilag, mintha lázroham tört volna rám, úgy vélem, hogy azok, akik szándékosan vétenek valamit, jobbak azoknál, akik nem szándékosan teszik. S e mostani, pillanatnyi lelki bajomért előbbi beszélgetésünket okolom: ez az oka, hogy most, pillanatnyilag, hitványabbnak látszanak azok, akik nem szándékosan követik el mindezt, mint azok, akik szándékosan. Járj a kedvemben tehát, és ne tagadd meg tőlem lelkem orvoslását; mert sokkal nagyobb jót teszel velem, ha megszabadítod a tudatlanságtól lelkemet, mint ha testemet a betegségtől szabadítanád meg. Csakhogy, ha hosszú beszédet akarsz tartani, előre megmondom neked, hogy azzal ugyan nem orvosolnál engem, mert hiszen nem is tudnálak követni; de ha felelgetni akarsz nekem, ahogy az imént, nagyon is hasznomra leszel, s még

magadnak sem ártasz, úgy hiszem. De joggal felszólíthatlak téged is, Apémantosz fia, hiszen te kívántad, hogy Hippiasszal társalgásba kezdjek. És most, ha nem akarna Hippiasz felelgetni nekem, kérd meg őt rá a nevemben!

EUDIKOSZ

De hiszen semmiképp sem kéreti majd magát Hippiasz, úgy hiszem, s nem kell kérlelnünk őt, Szókratész! Mert nem efféle kijelentést tett az imént, hanem hogy senki fia kérdéseitől vissza nem riad! Így van-e, Hippiasz? Nem ezt mondtad-e?

HIPPIASZ

Ezt bizony; csakhogy Szókratész mindig belezavar a beszédbe, Eudikoszom, szinte úgy tetszik, mintha gonoszságból művelné!

SZÓKRATÉSZ

Kitűnő Hippiaszom, nem szándékosan teszek én így – hiszen akkor bölcs és félelmetes tudású volnék a te megállapításod szerint – hanem szándékom ellenére. Így hát bocsáss meg nekem! Mert azt is megmondtad viszont, hogy meg kell bocsátanunk annak, aki szándéka ellenére művel gonoszat.

EUDIKOSZ

Semmiképp se tégy másként, Hippiasz! Hanem a mi magunk kedvéért is meg előbbi kijelentésed kedvéért is felelj meg mindarra, amit csak kérdez téled Szókratész!

HIPPIASZ

Jól van, megfelelek, ha már egyszer te kérsz meg erre. Jól van, kérdezz hát, amit csak akarsz!

XVI. SZÓKRATÉSZ

Valóban nagyon szeretném, Hippiasz, töviről hegyire átvizsgálni az imént mondottakat, hogy ugyan kik is a különbek: a szándékosan vagy a nem szándékosan vétkezők? Úgy vélem azért, a vizsgálódás útján érhetünk célt a legegyszerűbben. Válaszolj tehát: van-e, akit jó futónak nevezel?

HIPPIASZ

Van bizony.

SZÓKRATÉSZ

És olyan is, akit rossznak?

HIPPIASZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

A jól futó tehát a jó, s a rosszul futó a rossz?

HIPPIASZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

A lassan futó rosszul fut tehát, s a gyorsan futó jól?

HIPPIASZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

A szaladásban s a versenyfutásban eszerint a gyorsaság a jó, s a lassúság a rossz.

HIPPIASZ

Hát azután?

SZÓKRATÉSZ

Ugyan melyik a jobb futó: az-e, aki szándékosan fut lassan, vagy aki szándéka ellenére?

HIPPIASZ

Az, aki szándékosan.

SZÓKRATÉSZ

De hát nem valami cselekvés-e a futás?

HIPPIASZ

Cselekvés bizony.

SZÓKRATÉSZ

De ha cselekvés, nem valami munka is egyben?

HIPPIASZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

A rosszul futó tehát rossz és szégyenletes munkát végez a futásban?

HIPPIASZ

Roszzat; hogy is ne?

SZÓKRATÉSZ

És aki lassan fut, az-e a rossz futó?

HIPPIASZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

A jó futó tehát szándékosan végez ilyen rossz és szégyenletes munkát; a rossz futó viszont szándéka ellenére?

HIPPIASZ

Legalábbis úgy látszik.

SZÓKRATÉSZ

A futásban eszerint hitványabb az, aki szándéka ellenére végez rossz munkát, mint az, aki szándékosan teszi?

HIPPIASZ

Legalábbis a futásban.

SZÓKRATÉSZ

Hát a párviadalban? Vajon melyik bajvívó a jobb: az-e, aki szándékosan esik el vagy aki szándéktalanul?

HIPPIASZ

Az, aki szándékosan, úgy látszik.

SZÓKRATÉSZ

Melyik tehát a silányabb s a szégyenletesebb dolog a párviadalban: elesni-e, vagy leteríteni

az ellenfelet?

HIPPIASZ

Elesni.

SZÓKRATÉSZ

Eszerint a párviadalban is az a bajvívó a jobb, aki szándékosan végez silány és szégyenletes munkát, mint az, aki szándéka ellenére?

HIPPIASZ

Úgy látszik.

SZÓKRATÉSZ

S hát a testgyakorlás többi, valamennyi ágazatában? Nem a testben kiválóbb képes-e mindkét fajta munkára, az erőse és a gyengére, a rútra és a szépre? Úgyhogy amikor silány testgyakorlatot végez valaki, a kiválóbb az, aki szándékosan teszi, s a silányabb az, aki szándéka ellenére?

HIPPIASZ

Úgy látszik, a testi erő tekintetében is így áll a dolog.

SZÓKRATÉSZ

S hát a jó testtartást illetően, Hippiasz? Nem a testben kiválóbb-e az, aki szándékosan ölthet rútot és rossz testtartást, s a rosszabb, aki szándéka ellenére? Vagy te hogy gondolsz?

HIPPIASZ

Így.

SZÓKRATÉSZ

A rossz testtartás tehát, ha szándékos, testi kiválóságból, de ha nem szándékos, testi fogyatékoságból ered?

HIPPIASZ

Úgy tetszik.

SZÓKRATÉSZ

S hát a hangra vonatkozólag mit mondasz? Vajon azt nevezed-e kiválóbbnak, aki szándékosan énekel hamisan, vagy azt-e, aki szándéka ellenére?

HIPPIASZ

Azt, aki szándékosan.

SZÓKRATÉSZ

Azt pedig, aki szándéka ellenére teszi, gyatrábbnak?

HIPPIASZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

S vajon a jó vagy a rossz tulajdonságokat szeretnéd-e birtokolni?

HIPPIASZ

A jókat.

SZÓKRATÉSZ

Mit szeretnél jobban tehát: ha szándékosan sántítanál a lábadra, vagy ha szándékosan ellenére?

HIPPIASZ

Ha szándékosan.

SZÓKRATÉSZ

A sántaság pedig nem a láb fogyatékosága, satnyasága-e?

HIPPIASZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

S hát a rövidlátás? Nem a szem fogyatékosága-e?

HIPPIASZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

Eszerint milyen szemet kívánnál inkább birtokolni életed fogyatéig: olyat-e, amelyik szándékosan lenne rövidlátó és kancsal, vagy amelyik szándékosan ellenére?

HIPPIASZ

Olyat, amelyik szándékosan.

SZÓKRATÉSZ

Jobbnak tartod tehát, ha szándékosan működnek rosszul érzékszerveid, mint ha szándékosan ellenére?

HIPPIASZ

Persze hogy jobbnak.

SZÓKRATÉSZ

Így hát minden ilyesmi, mint a füled, orrod, szájad és minden egyéb érzékszerved egyazon megítélés alá esik: nem olyanokat kívánsz birtokolni, melyek szándékosan ellenére működnek rosszul, mivel hibásak, hanem olyanokat, melyek szándékosan, mivel jók.

HIPPIASZ

Meghiszem azt!

XVII. SZÓKRATÉSZ

S hát a munkaeszközök közül melyiket jobb használnunk: azt-e, amelyikkel szándékosan dolgozunk rosszul, vagy azt, amelyikkel szándékosan ellenére? Például az olyan kormányrúd jobb-e, amellyel szándékosan ellenére kormányozunk rosszul, mint az olyan, amellyel szándékosan?

HIPPIASZ

Jobb, amelyikkel szándékosan.

SZÓKRATÉSZ

És nem ugyanígy az íj, a lant, a fuvola és valamennyi többi?

HIPPIASZ

Igazat beszélsz.

SZÓKRATÉSZ

S ugyan milyen lelkű lovat jobb tartani: olyant-e, amelyiken szándékosan lovagol valaki rosszul, vagy amelyiken szándékosan ellenére?

HIPPIASZ

Amelyiken szándékosan.

SZÓKRATÉSZ

Az a jobbik tehát.

HIPPIASZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

Ha tehát jobb lelkű a ló, akkor csak szándékosan bírhatja valaki rosszra a ló lelkét, ha viszont hitvány lelkű, akkor szándéka ellenére?

HIPPIASZ

Nagyon is.

SZÓKRATÉSZ

S nem ugyanígy van a kutyával és minden más élőlényel is?

HIPPIASZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

S hát az emberi lelket illetően? Vajon annak az íjásznak jobb-e a lelke, aki szándékosan véti el a célt, vagy annak, aki szándéka ellenére?

HIPPIASZ

Annak, aki szándékosan.

SZÓKRATÉSZ

A nyilazásban jobb tehát a lelke?

HIPPIASZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

S annak viszont, aki szándéka ellenére véti el a célt, silányabb a lelke, mint annak, aki szándékosan?

HIPPIASZ

Legalábbis a nyilazásban.

SZÓKRATÉSZ

S hát az orvostudományban? Nem az-e a tudósabb lélek, amelyik szándékosan lehet ártalmára a testnek?

HIPPIASZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

Ebben a mesterségben jobb tehát annál, amelyik kevésbé tudós.

HIPPIASZ

Jobb.

SZÓKRATÉSZ

Nos hát a citerázás, a fuvolajáték és minden más mesterség és tudomány tekintetében is nem az-e a jobb lélek, amelyik szándékosan művel rosszat és rútat, s követ el hibát – a hitványabb pedig szándéka ellenére?

HIPPIASZ

Úgy látszik.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát jobban szeretnénk olyan szolgálkat, akiknek olyan a lelkük, hogy inkább szándékosan vétenének és művelnének gonoszat, mint szándékuk ellenére, minthogy az ilyenek mindenfélére jobbak.

HIPPIASZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

S hát a mi magunk lelkét illetően? Nem azt kívánnánk-e, hogy a lehető legeslegjobb legyen?

HIPPIASZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

És vajon nem akkor lesz-e jobb, ha szándékosan művel gonoszat és vétkezik, mint ha szándéka ellenére?

HIPPIASZ

Csakhogy szörnyű dolog volna ám, Szókratész, ha a szándékos jogsértők jobbak volnának azoknál, akik nem szándékosan teszik!

SZÓKRATÉSZ

De hát így tetszik mégis igaznak, legalábbis a mondottak után.

HIPPIASZ

Számomra bizony aligha.

XVIII. SZÓKRATÉSZ

Én pedig azt hittem, Hippiasz, hogy így tetszik neked is. De felelj csak ismét: az igazság nem valamilyen erő vagy tudás-e, vagy mind a kettő? Vagy talán nem szükségszerű, hogy legalább e két dolog egyike legyen az igazság?

HIPPIASZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

Ha tehát lelki erő az igazság, nemde az erősebb lélek az igazságosabb? Mert hiszen az ilyen lélek valamiképpen jobbnak bizonyult előttünk, kítűnő barátom.

HIPPIASZ

Bizony jobbnak bizonyult.

SZÓKRATÉSZ

És ha tudás? Nem a bölcsebb lélek az igazságosabb-e, a tudatlanabb pedig igazságtalanabb?

HIPPIASZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

És ha mind a kettő? Nem az a lélek az igazságosabb-e, melynek mindkettő sajátja: a tudás is meg az erő is; a tudatlanabb pedig az igazságtalanabb? Nem így áll-e szükségképpen a dolog?

HIPPIASZ

Úgy látszik.

SZÓKRATÉSZ

Nemde az erősebb és bölcsebb lélek bizonyult tehát jobbnak, és olyannak, hogy inkább képes mindkettőt – a szépet is meg a rútat is – megvalósítani mindenfajta tevékenység tekintetében?

HIPPIASZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Így hát, amikor rút dolgot művel, szándékosan műveli ereje és ügyessége révén; és mindez az igazság művének látszik, akár mind a kettő, akár csak az egyikük.

HIPPIASZ

Valószínűleg.

SZÓKRATÉSZ

Másrészt viszont igazságtalanságot elkövetni annyi, mint gonoszat tenni; el nem követni pedig annyi, mint jót tenni.

HIPPIASZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

És nemde az erősebb és jobb lélek, ha netalán igazságtalanságot követne el, szándékosan követi el, a hitvány viszont szándéka ellenére?

HIPPIASZ

Nyilvánvaló.

SZÓKRATÉSZ

S nemde az a jó ember, akinek jó a lelke, a rossz pedig az, akinek rossz?

HIPPIASZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

A jó ember sajátja tehát, hogy szándékosan követ el igazságtalanságot, a rossz emberé pedig, hogy szándéka ellenére, ha ugyan a jó embernek jó a lelke.

HIPPIASZ

Már hogyné volna jó!

SZÓKRATÉSZ

Aki tehát szándékosan vétkezik és művel ocsmány és jogtalan dolgokat, Hippiasz – ha ugyan van ilyen –, az nem volna más, mint a jó ember.

HIPPIASZ

Képtelenség, hogy egyetértsek veled ebben, Szókratész!

SZÓKRATÉSZ

Hiszen én magam sem értek egyet önmagammal, Hippiasz! De szükségképpen látszik így, legalábbis a mostani beszélgetésünkből. Ahogy azonban az előbb már megmondtam: erre-
arra

tévelygek ebben a dologban, és sohasem ugyanaz a véleményem. Csakhogy az egy csöppet sem csodálatos, ha mi tévelygünk – akár én, akár más balga –, de hogy ti, bölcsek, éppígy tévelyegtek, ez már szörnyű dolog számunkra is, hiszen hiába menekülünk hozzátok, mégsem vergődünk ki tévelygésünkből soha.